

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Кафедра екології, технології захисту навколишнього середовища та
лісового господарства

05-02-389М

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до виконання практичних завдань та самостійної роботи з
навчальної дисципліни «Менеджмент та економіка
природокористування» для здобувачів вищої освіти другого
(магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою
«Технології захисту навколишнього середовища», спеціальності 183
«Технології захисту навколишнього середовища»
денної і заочної форм навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою з
якості ННІАЗ
Протокол № 2
від 20.09.2023 р.

Рівне – 2023

Методичні рекомендації до виконання практичних завдань та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Менеджмент та економіка природокористування» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Технології захисту навколишнього середовища», спеціальності 183 «Технології захисту навколишнього середовища» денної і заочної форм навчання [Електронне видання] / Клименко О.М., Варжель О.В. – Рівне : НУВГП, 2023. – 38 с.

Укладач: Клименко О. М., д.с.-г.н., професор кафедри менеджменту та публічного врядування,

Варжель О. В., д. філософії, старший викладач кафедри землеустрою, моніторингу, кадастру та геоінформатики.

Схвалено на засіданні кафедри екології, технології захисту навколишнього середовища та лісового господарства.

Протокол № 15 від «28» серпня 2023 р.

Відповідальний за випуск: Клименко М. О., д.с.-г.н., професор, завідувач кафедри екології, технології захисту навколишнього середовища та лісового господарства.

Керівник групи забезпечення за освітньою програмою «Технології захисту навколишнього середовища»: Прищепа А. М., д.с.-г.н., професор.

© О. М. Клименко,
О. В. Варжель, 2023
© НУВГП, 2023

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ	5
3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ.....	6
4. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	34
5. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	36
ДОДАТКИ.....	37

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Навчальна дисципліна «Менеджмент та економіка природокористування» забезпечує формування у студентів умінь, знань, компетенцій щодо сучасного економічного мислення та спеціальних знань, спрямованих вирішувати еколого-економічні проблеми, виходячи з національних і міжнародних інтересів, визначити цілі та поточні пріоритети, обґрунтувати напрямки регіонального природокористування з визначенням їх екологічної і соціально-економічної ефективності.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є: вивчення економічних аспектів взаємодії суспільства і природи; виявлення негативного впливу господарської діяльності на довкілля; характеристика сучасних протиріч між потребами соціально-економічного розвитку і можливостями екосистем; оцінка природних ресурсів і пошук економічних механізмів досягнення раціональнішого їх використання (різні форми оплати за природні ресурси, прогресивні технології, безвідходне виробництво та ін.); аналіз процесу залучення ресурсів довкілля в цінову систему на підставі визначення економічної цінності компонентів довкілля; аналіз спроможності ринкової системи забезпечити ефективне використання ресурсів довкілля; аналіз реальної ситуації, яка склалась у певній галузі, та розробка заходів на перспективу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Менеджмент та економіка природокористування» студент має вміти: оцінювати вартість природних ресурсів; визначити вплив використання природно-ресурсного потенціалу на економічну господарську діяльність і навколишнє середовище; розраховувати суми зборів за спеціальне використання природних ресурсів; розраховувати економіко-екологічну ефективність впроваджуваних природоохоронних заходів; визначити шляхи оздоровлення екологічної ситуації та створення сприятливих умов для життєдіяльності населення.

Компетентності:

СК06. Здатність контролювати й оцінювати ефективність природоохоронних заходів та застосовуваних технологій

Програмні результати навчання:

ПР05 Ефективно працювати у команді та міжнародному колективі, мати лідерські навички.

ПР07 Розробляти системи екологічного управління з дотриманням вимог ISO 14004, встановлювати процедури та планувати і реалізовувати природоохоронні заходи протягом всього життєвого циклу продукції.

ПР08 Проектувати системи комплексного управління відходами та еколого-економічними аспектами їх утилізації, основами проектування полігонів для розміщення відходів, оцінювати їх вплив на довкілля та

людину

ПР10 Оцінювати вплив промислових об'єктів на навколишнє середовище, наслідки інженерної діяльності на довкілля і пов'язану з цим відповідальність за прийняті рішення, планувати і проводити прикладні дослідження з проблем впливу промислових об'єктів на навколишнє середовище

ПР16 Здійснювати вибір стратегій та технологій захисту складових навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, сталого розвитку в умовах швидкої трансформації природного середовища

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. *Поняття і сутність економіки природокористування*

Суть природокористування та основні передумови виникнення науки. Сутність понятійного апарату природокористування: природне середовище, природні умови, природні ресурси, раціональне природокористування. Основні закономірності та принципи природокористування. Еколого-економічна сутність природокористування.

Тема 2. *Природно-ресурсний потенціал*

Поняття природно-ресурсного потенціалу. Природно-ресурсний потенціал як фактор соціально-економічного розвитку. Класифікація природних ресурсів. Структура природно-ресурсного потенціалу: земельні ресурси, мінерально-сировинні, водні лісові, біологічні ресурси. Проблеми відтворення природних ресурсів та його фінансування.

Тема 3. *Природні ресурси України та їх потенціал*

Земельні ресурси України. Лісові ресурси України. Водні ресурси України. Мінеральні ресурси України. Природно-ресурсний потенціал Рівненської області.

Тема 4. *Еколого-економічна оцінка природних ресурсів*

Економічна оцінка природних ресурсів. Витратна концепція оцінки природних ресурсів. Рентна концепція оцінка природних ресурсів. Абсолютна економічна оцінка природних ресурсів. Порівняльна економічна оцінка природних ресурсів. Напрями удосконалення оцінки природних ресурсів в Україні.

Тема 5. *Еколого-економічні механізми природокористування*

Еколого-економічні показники: оцінка і ставки. Економічні механізми в регулюванні товарно-грошових відносин. Економічні інструменти в регулюванні природокористування. Еколого-економічні інструменти: принципи формування і механізми дії. Форми еколого-економічних інструментів.

Тема 6. *Економічний механізм природокористування в Україні*

Структура економічного механізму в сфері природокористування.

Поняття загального і спеціального використання природних ресурсів. Нормативи і межі природокористування. Плата за використання земельних, лісових водних і мінерально-сировинних ресурсів. Фінансування охорони і відтворення природних ресурсів.

Тема 7. Економіка навколишнього середовища

Оцінка стану навколишнього середовища. Основні чинники екологічної кризи. Техногенний тип економічного розвитку. Можливі шляхи подолання екологічної кризи. Концепція розвитку з урахуванням екологічних обмежень. Стійкий економічний розвиток.

Тема 8. Екологічні ризики

Визначення поняття «екологічний ризик». Потенційний екологічний ризик. Екологічна вразливість. Класифікація екологічного ризику. Рівні екологічного ризику.

Тема 9. Інституціональні механізми управління

Права власності на природні ресурси. Державна система регулювання природокористування. Оподаткування у сфері природокористування.

Тема 10. Управління природокористуванням

Управління природокористуванням та його правові основи. Повноваження ВР України в галузі природокористування. Повноваження КМ України в галузі управління природо-користуванням. Повноваження місцевих органів влади в галузі управління природокористуванням. Повноваження спеціальних органів в галузі управління природокористуванням. Система екологічних стандартів і нормативів.

Тема 11. Аспекти екологізації виробництва

Екологізація та передумови її проведення. Інфраструктура екологічно безпечного виробництва. Управління екологізацією виробництва. Процедури екологічного управління, міжнародні стандарти екологічного менеджменту і аудиту. Екологічна модернізація виробництв.

3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Практична робота №1

Розрахунок рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів, за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту

Мета заняття - освоїти методiku визначення рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів та плати за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту

План практичного заняття №1:

1. Вивчити методiku розрахунку рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів

2. Вивчити методику визначення рентної плати за користування водами для потреб гідроенергетики

3. Вивчити методику визначення рентної плати за користування водами для потреб водного транспорту

Порядок справляння рентної плати за спеціальне використання води здійснюється відповідно до розділу IX ст. 255 Податкового кодексу України, Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (із змінами і доповненнями), Водного кодексу України та інших нормативно-правових актів.

Платниками рентної плати є водокористувачі – суб'єкти господарювання незалежно від форми власності: юридичні особи, їх філії, відділення, представництва, інші відокремлені підрозділи без утворення юридичної особи (крім бюджетних установ), постійні представництва нерезидентів, а також фізичні особи – підприємці, які використовують воду, отриману шляхом забору води з водних об'єктів (первинні водокористувачі) та/або від первинних або інших водокористувачів (вторинні водокористувачі), та використовують воду для потреб гідроенергетики, водного транспорту і рибництва.

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання води є фактичний обсяг води, який використовують водокористувачі, з урахуванням обсягу втрат води в їх системах водопостачання.

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання води без її вилучення з водних об'єктів є:

- *для потреб гідроенергетики* – фактичний обсяг води, що пропускається через турбіни гідроелектростанцій для вироблення електроенергії;

- *для потреб водного транспорту* – час використання поверхневих вод вантажним самохідним і несамохідним флотом, що експлуатується (залежно від тоннажності), та пасажирським флотом, що експлуатується (залежно від кількості місць).

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання води для потреб рибництва є фактичний обсяг води, необхідної для поповнення водних об'єктів під час розведення риби та інших водних живих ресурсів (у тому числі для поповнення, яке пов'язане із втратами води на фільтрацію та випаровування).

Ставки рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів установлені окремо для поверхневих вод (Додаток таблиця 1) і підземних вод (Додаток таблиця 2), ставки рентної плати за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту.

Для відповідних категорій водокористувачів, незалежно від їх відомчого підпорядкування, рентна плата за спеціальне використання водних ресурсів обчислюється із застосуванням коефіцієнтів, а саме для:

- теплоелектростанцій з прямою системою водопостачання – 0,005;

- підприємств житлового та комунального господарства, включаючи відомчі – 0,3.

Законом України від 30 листопада 2021 року № 1914-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» внесено зміни, зокрема, до п. 255.5 ст. 255 ПКУ, відповідно до яких з 01.01.2022 збільшено ставки рентної плати за спеціальне використання води.

Ставки рентної плати за спеціальне використання води з поверхневих водних об'єктів та підземних вод установлюються в гривнях за 100 м³; за користування водами для потреб гідроенергетики – в гривнях за 10 тис. м³ води, пропущеної через турбіни гідроелектростанцій (12,95); за користування водою для потреб водного транспорту – в гривнях за 1 тоннаж добу експлуатації вантажних суден (0,2219) та 1 місце-добу експлуатації пасажирських суден (0,0246).

Ставки рентної плати за спеціальне використання води для потреб рибництва становлять 67,97 гривні за 10 тис. куб. метрів поверхневої води; 81,71 гривні за 10 тис. куб. метрів підземної води.

Ставки рентної плати за спеціальне використання води, яка входить виключно до складу напоїв, становлять: 63,22 гривні за 1 куб. метр поверхневої води; 73,73 гривні за 1 куб. метр підземної води.

Ставки рентної плати за спеціальне використання шахтної, кар'єрної та дренажної води становить 14,64 гривні за 100 куб. метрів води.

При використанні води з каналів водокористувачами застосовуються ставки рентної плати, що встановлені для водного об'єкта, з якого забирається вода в канал.

При використанні води з лиманів та водних ресурсів місцевого значення водокористувачами застосовуються ставки рентної плати, що встановлені для поверхневих водних об'єктів відповідно до показника «Інші річки».

При використанні води із змішаних джерел водокористувачами застосовуються ставки рентної плати, що встановлені для джерел (поверхневі, підземні), якими формуються (наповнюються) змішані джерела.

Ставки рентної плати за спеціальне використання підземних водних ресурсів обчислені без урахування ставок на відшкодування витрат на геологорозвідувальні роботи.

Порядок обчислення рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів та рентної плати за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту

Водокористувачі самостійно обчислюють рентну плату за спеціальне використання водних ресурсів та рентну плату за користування водами для потреб гідроенергетики щоквартально нарастаючим підсумком з початку року, а за користування водами для потреб водного транспорту – починаючи з першого півріччя поточного року, у якому було здійснено таке використання.

Рентна плата обчислюється виходячи з фактичних обсягів використаної води (підземної, поверхневої, отриманої від інших водокористувачів) водних об'єктів з урахуванням обсягу втрат води в їх системах водопостачання, встановлених у дозволі на спеціальне водокористування, лімітів використання води, ставок рентної плати та коефіцієнтів.

Водокористувачі, які використовують воду із змішаного джерела, обчислюють рентну плату, враховуючи обсяги води в тому співвідношенні, у якому формується таке змішане джерело, що зазначається в дозволах та договорах на поставку води, з урахуванням втрат води в їх системах водопостачання, ставок рентної плати та коефіцієнтів.

Водокористувачі, які використовують воду з каналів, обчислюють рентну плату виходячи з фактичних обсягів використаної води з урахуванням втрат води в їх системах водопостачання, встановлених лімітів використання води, ставок рентної плати, встановлених для водного об'єкта, з якого забирається вода в канал, та коефіцієнтів.

У разі перевищення водокористувачами встановленого річного ліміту використання води рентна плата обчислюється і сплачується у п'ятикратному розмірі виходячи з фактичних обсягів використаної води понад встановлений ліміт використання води, ставок рентної плати та коефіцієнтів.

За понадлімітне використання води рентна плата обчислюється за кожним джерелом водопостачання окремо згідно з установленими ставками рентної плати та коефіцієнтами.

За відсутності у водокористувача дозволу на спеціальне водокористування із встановленими в ньому лімітами використання води рентна плата справляється за весь обсяг використаної води, що підлягає оплаті як за понадлімітне використання.

У межах встановленого в дозволі на спеціальне водокористування ліміту використання води рентна плата включається до складу витрат, а за понадлімітне використання справляється з прибутку, що залишається у розпорядженні водокористувача після оподаткування.

Рентна плата за спеціальне використання води для потреб гідроенергетики і водного транспорту повністю включається до складу витрат.

Рентна плата за спеціальне використання води для потреб гідроенергетики обчислюється виходячи з фактичних обсягів води, пропущеної через турбіни гідроелектростанцій, та ставки рентної плати.

Визначення обсягу забору води насосними агрегатами за даними витрат електроенергії здійснюються за формулою:

$$W = (E * 367,2 * N_n * N_e) : H \quad (1)$$

де 367,2 – постійний коефіцієнт

W – обсяг забраної води, м³

E – витрати електроенергії за розрахунковий період, кВт/год

H – розрахунковий тиск насоса, м

N_n, N_e – коефіцієнти корисної дії (ККД) відповідно до насоса та електродвигуна

Розрахункові показники беруться H, N_n, N_e беруться з матеріалів технічного проекту насосної станції та технічних паспортів до них.

Кількість пропущеної через турбінний агрегат води за даними виробленої електроенергії обчислюється за формулою:

$$W = (367,2 * E) : (H * N_t * N_g) \quad (2)$$

W – обсяг пропущеної через турбіни води за розрахунковий час, м³

H – середній корисний тиск, м

N_t, N_g – ККД відповідно турбіни та генератора

E – обсяг виробленої електроенергії за розрахунковий період, кВт/год

Розрахунковий показник корисного тиску води дорівнює різниці відміток верхнього (вище греблі) та нижнього (нижче греблі) б'єфів (рівнів води) водосховищ та витрат тиску на спорудах водопроводу.

Відмітки б'єфів водосховища визначаються за даними режимних спостережень або згідно з розрахунком несталого руху потоку в нижньому б'єфі (згідно з проектними даними). ККД турбіни та генератора визначаються за паспортними даними і дорівнюють відповідно: N_t – 0,85-0,95, N_g – 0,96-0,98.

За умови експлуатації водних шляхів вантажними самохідними і несамохідними суднами рентна плата за спеціальне використання води для потреб водного транспорту обчислюється виходячи з фактичних даних обліку тоннаж-доби та ставки рентної плати, а пасажирськими суднами - виходячи з місяць-доби та ставки рентної плати.

Справляння рентної плати за спеціальне використання води для потреб гідроенергетики, водного транспорту і рибництва не звільняє водокористувачів від сплати рентної плати за спеціальне використання води.

Рентна плата за спеціальне використання води для потреб рибництва обчислюється виходячи з фактичних обсягів води, необхідної для поповнення водних об'єктів під час розведення риби та інших водних живих ресурсів (у тому числі для поповнення, яке пов'язане із втратами води на фільтрацію та випаровування), та ставок рентної плати.

Обсяг фактично використаної води обчислюється водокористувачами самостійно на підставі даних первинного обліку згідно з показаннями вимірювальних приладів.

За відсутності вимірювальних приладів обсяг фактично використаної води визначається водокористувачем за технологічними даними (тривалість роботи агрегатів, обсяг виробленої продукції чи наданих послуг, витрати електроенергії, пропускна спроможність водопровідних труб за одиницю часу тощо). У разі відсутності вимірювальних приладів, якщо можливість їх встановлення існує, рентна плата сплачується у двократному розмірі.

Практична робота №2

Розрахунок рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин

Мета заняття – освоїти методику визначення рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин.

Платники рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин визначені Податковим кодексом України (п. 252.1 ПКУ).

Зокрема, платниками рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин є суб'єкти господарювання, у т.ч. громадяни України, іноземці й особи без громадянства, зареєстровані відповідно до закону як підприємці, які набули права користування об'єктом (ділянкою) надр на підставі отриманих спеціальних дозволів на користування надрами (далі – спецдозвіл) у межах конкретних ділянок надр із метою провадження господарської діяльності з видобування корисних копалин, у т.ч. під час геологічного вивчення (або геологічного вивчення з подальшою дослідно-промисловою розробкою) у межах зазначених у таких спеціальних дозволах об'єктах (ділянках) надр.

У разі укладення власниками спецдозволів із третіми особами договорів на виконання робіт (послуг), пов'язаних із використанням надр, у т.ч. (але не виключно) за операціями з давальницькою сировиною, платниками рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин є власники таких спеціальних дозволів.

Під час виконання договорів про спільну діяльність без утворення юридичної особи платником рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин є вповноважена особа – один з учасників такого договору, на якого згідно з його умовами покладено обов'язок нарахування, утримання та внесення податків і зборів до бюджету з єдиного

поточного рахунка спільної діяльності, за умови, якщо один з учасників зазначеного договору має відповідний спеціальний дозвіл. Облік результатів спільної діяльності ведуть таким учасником окремо від обліку його господарської діяльності. Такого учасника додатково беруть на облік як платника рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин у порядку, визначеному ПКУ.

Платниками рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин також є:

- землевласники та землекористувачі, крім суб'єктів підприємництва, які відповідно до законодавства належать до фермерських господарств, що провадять господарську діяльність із видобування підземних вод на підставі дозволів на спеціальне водокористування;

- землевласники та землекористувачі, крім суб'єктів підприємництва, які відповідно до законодавства належать до фермерських господарств, – громадяни України, іноземці й особи без громадянства, що в межах наданих їм земельних ділянок, розмір яких перевищує норми, передбачені ст. 121 ЗКУ, видобувають прісні підземні води із застосуванням електричних пристроїв у обсязі понад 13 куб. м. на особу в місяць (за показниками лічильників);

- суб'єкти господарювання, які виконують роботи, для проведення яких необхідно отримання погодження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр (Держгеонадра).

Рентну плату справляють у т.ч. за користування надрами суб'єктами господарювання, які здійснюють видобування підземних вод, але не вважають себе гірничими підприємствами.

Водночас до платників рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин не належать філії, відділення та інші відокремлені підрозділи у зв'язку з тим, що вони не мають статусу юридичної особи.

Платниками рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин є підприємства (установи, організації), до складу яких входять філії, відділення та інші відокремлені підрозділи.

Згідно податковим кодексом платники рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин здійснюють для цілей оподаткування окремі (від інших видів операційної діяльності) бухгалтерський та податковий облік витрат і доходів за кожним видом мінеральної сировини за кожним об'єктом надр, на який надано спецдозвіл.

Водночас податковим кодексом визначено, що об'єктом оподаткування рентною платою за користування надрами для видобування корисних копалин за кожною наданою в користування ділянкою надр, що визначена у відповідному спецдозволі, є обсяг товарної продукції гірничого

підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини), що є результатом господарської діяльності з видобування корисних копалин у податковому (звітному) періоді, приведеної у відповідність зі стандартом, установленим галузевим законодавством, до якої належать:

- обсяг товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини), що є результатом господарської діяльності з видобування корисних копалин із надр на території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, у т.ч. обсяг мінеральної сировини, яка утворюється в результаті виконання первинної переробки, що провадиться іншими, ніж платник рентної плати, суб'єктами господарювання на умовах господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною;

- обсяг товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини), що є результатом господарської діяльності з видобування корисних копалин із відходів (втрат, хвостів тощо) гірничого виробництва, у т.ч. обсяг мінеральної сировини, що утворюється в результаті виконання первинної переробки, що провадиться іншими, ніж платник рентної плати, суб'єктами господарювання на умовах господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною, якщо для її видобутку відповідно до законодавства необхідно отримати спецдозвіл;

- обсяг товарної продукції – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини), що є результатом господарської діяльності з видобування корисних копалин із надр на території України, її континентального шельфу й виключної (морської) економічної зони, у т.ч. обсяг мінеральної сировини, що утворюється під час виконання робіт, для проведення яких необхідно отримання погодження Державної служби геології та надр України (Держгеонадра), у т.ч. під час виконання робіт в акваторіях водних об'єктів.

Види товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) визначаються платником рентної плати відповідно до затверджених законодавством переліків видів корисних копалин, а також кодифікації товарів та послуг з урахуванням затверджених платником схем руху товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) на виробничих дільницях та місцях зберігання з урахуванням складу вихідної сировини, умов конкретного виробництва, особливостей технологічного процесу та вимог до кінцевої продукції (п. 252.5 ПКУ).

Водночас під час ідентифікації об'єкта оподаткування рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин платник ураховує норми п.п. 252.1.2 ПКУ й абз. 2 п. 252.14 ПКУ:

- у разі укладення власниками спецдозволів із третіми особами

договорів на виконання робіт (послуг), пов'язаних із використанням надр, у т.ч. (але не виключно) за операціями з давальницькою сировиною, платниками рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин є власники таких спецдозволів;

- якщо після виникнення податкових зобов'язань із рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин за обсяг (кількість) відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) платник рентної плати в будь-якому наступному податковому (звітному) періоді прийняв рішення про застосування до неї (відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) або її частини) інших операцій первинної переробки, в результаті чого виник новий вид товарної продукції гірничого підприємства, що відрізняється від продукції, за якою платником рентної плати визнані та виконані відповідні зобов'язання з рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин, платник рентної плати в такому податковому (звітному) періоді визначає розмір податкових зобов'язань із рентної плати для нового відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) з урахуванням виконаних податкових зобов'язань за обсяг (кількість) відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини), що був використаний на створення нової товарної продукції гірничого підприємства, за вирахуванням сум податкових зобов'язань, які виникали за попередніми операціями з даним видом корисної копалини.

Величину об'єкта оподаткування визначають на підставі пп. 14.1.128 ПКУ. Зокрема, згідно з останнім обсяг видобутих корисних копалин (мінеральної сировини) – обсяг товарної продукції гірничого підприємства, що відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» обліковується гірничим підприємством як запаси — активи, вартість яких може бути достовірно визначена, для яких існує імовірність отримання їх власником – суб'єктом господарювання економічної вигоди, пов'язаної з їх використанням, та які складаються з:

- сировини, призначеної для обслуговування виробництва, у т.ч. шляхом виконання господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною, й адміністративних потреб;

- готової продукції, що виготовлена на гірничому підприємстві, у т.ч. шляхом виконання господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною, призначена для продажу й відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом.

Формула розрахунку ренти за користування надрами для видобування корисних копалин (Пзн) зафіксована в п. 252.18 ПКУ:

$$Пзн = Vф \times Vкк \times Cвнз \times Kпп,$$

де $Vф$ – обсяг (кількість) відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) у податковому (звітному) періоді (в одиницях маси чи об'єму). Під час обчислення цей показник має корелювати з іншим – вартістю одиниці корисної копалини. Наприклад, у разі визначення вартості одиниці видобутих підземних вод у грн/м³ обсяг видобутої корисної копалини також вимірюють у м³;

$Vкк$ – вартість одиниці відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини), обчислена згідно з п.п. 252.7 – 252.17 ПКУ;

$Cвнз$ – величина ставки рентної плати (табл. 1) з п. 252.20 ПКУ;

$Kпп$ – коригуючий коефіцієнт (табл. 2) із п. 252.22 ПКУ.

Таблиця 1

<u>Назва груп корисних копалин, що надана у користування надрами гірничому підприємству для видобування корисної копалини у вигляді товарної продукції гірничого підприємства - видобутої корисної копалини (мінеральної сировини)</u>	<u>Ставка, відсоток від вартості товарної продукції гірничого підприємства - видобутої корисної копалини (мінеральної сировини)</u>
<u>рудні (металовмісні (металічні), у тому числі руди) корисні копалини:</u>	
чорних металів (крім руд заліза), кольорових та легувальних металів	6,25
руди заліза	3,50, якщо середня вартість залізної руди за індексом IODEX 62 % FE CFR China, що офіційно визначений світовим інформаційним агентством Platts, за податковий (звітний) період становить 100 доларів США і менше;
	5,00, якщо середня вартість залізної руди за індексом IODEX 62 % FE CFR China, що офіційно визначений світовим інформаційним агентством Platts, за податковий (звітний) період становить більше 100 та не перевищує 200 доларів США включно;
	10,00, якщо середня вартість залізної руди за індексом IODEX 62 % FE CFR China, що офіційно визначений світовим інформаційним агентством Platts, за податковий (звітний)

	період становить більше 200 доларів США
урановмісні (в технологічному розчині)	5,00
інші, ніж урановмісні, чорних, кольорових та легувальних металів	5,00
енергетичні корисні копалини:	
вугілля:	
<i>коксівне</i>	1,50
<i>енергетичне</i>	0,75
<i>антрацит</i>	1,00
<i>буре</i>	1,00
торф	1,00
вуглеводні:	
нафта:	
<i>з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5000 метрів</i>	31,00
<i>з покладів, які повністю залягають на глибині понад 5000 метрів</i>	16,00
конденсат:	
<i>з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5000 метрів</i>	31,00
<i>з покладів, які повністю залягають на глибині понад 5000 метрів</i>	16,00
газ природний (будь-якого походження):	
<i>з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5000 метрів</i>	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період становить 150 доларів США або менше за 1000 метрів кубічних: 14,50 від фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період; якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період є більшою за 150 доларів США за метрів кубічних та не перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних: 29,00 від фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період; якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період перевищує 400

	доларів США за 1000 метрів кубічних: 29,00 від частини фактичної вартості газу природного за податковий (звітний) період у розмірі 400 доларів США за 1000 метрів кубічних та 65,00 від частини фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період, що перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних;
<i>з покладів, які повністю або частково залягають на глибині понад 5000 метрів</i>	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період становить 150 доларів США або менше за 1000 метрів кубічних: 7,00 від фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період;
	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період є більшою за 150 доларів США за 1000 метрів кубічних та не перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних: 14,00 від фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період;
	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних: 14,00 від частини фактичної вартості газу природного за податковий (звітний) період у розмірі 400 доларів США за 1000 метрів кубічних та 31,00 від частини фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період, що перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних;
<i>природний газ, видобутий із нових свердловин з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5000 метрів</i>	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період становить 150 доларів США або менше за 1000 метрів кубічних: 6,00 від фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період;
	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період є більшою за 150 доларів США за 1000 метрів кубічних та не перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних: 12,00 від фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період;

	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних: 12,00 від частини фактичної вартості газу природного за податковий (звітний) період у розмірі 400 доларів США за 1000 метрів кубічних та 36,00 від частини фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період, що перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних;
<i>природний газ, видобутий із нових свердловин з покладів, які повністю або частково залягають на глибині понад 5000 метрів</i>	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період становить 150 доларів США або менше за 1000 метрів кубічних: 3,00 від фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період;
	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період є більшою за 150 доларів США за 1000 метрів кубічних та не перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних: 6,00 від фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період;
	якщо фактична ціна реалізації газу природного за податковий (звітний) період перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних: 6,00 від частини фактичної вартості газу природного за податковий (звітний) період у розмірі 400 доларів США за 1000 метрів кубічних та 18,00 від частини фактичної ціни реалізації газу природного за податковий (звітний) період, що перевищує 400 доларів США за 1000 метрів кубічних;
<i>з покладів на ділянках надр (родовищах) в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України незалежно від глибини залягання покладів та дати початку буріння свердловини</i>	11,00
<i>природний газ, видобутий під час виконання договорів про спільну діяльність, незалежно</i>	70,00

<i>від глибини залягання покладів та дати початку буріння свердловини</i>	
неенергетичні, нерудні (неметаловмісні (неметалічні) корисні копалини, води підземні ¹), води поверхневі, грязі лікувальні (пелоїди), крім бурштину	5,00
бурштин	10,00

таблиця 2

Критерії застосування коефіцієнта	Величина коефіцієнта
Видобування запасів (ресурсів) корисних копалин з техногенних родовищ	0,50
Видобування піщано-гравійної сировини в межах акваторії морів, водосховищ, у річках та їх заплавах (крім видобування, пов'язаного з плановими роботами з очищення фарватерів річок)	2,00
Видобування вуглекислих мінеральних підземних вод (гідрокарбонатних) із свердловин, що не обладнані стаціонарними газовідділювачами	0,85
Видобування запасів з родовищ, які в установленому законодавством порядку визнані як дотаційні запаси	0,01
Видобування запасів корисних копалин ділянки надр із дотримання кондицій мінеральної сировини ділянки надр, затверджених державною експертизою на підставі звітів з геологічного вивчення, яке виконане платником рентної плати за рахунок власних коштів не раніше ніж за 5 років до звітнього податкового періоду, крім вуглеводневої сировини	0,95
Видобування позабалансових запасів природного газу, що відповідає умові, визначеній у пункті 252.24 цієї статті*	0,79
Видобування позабалансових запасів природного газу, з покладів на ділянках надр та/або виключної (морської) економічної зони України, що відповідає умові, визначеній у пункті 252.24 цієї статті*	0,61
Видобування позабалансових запасів природного газу, що не відповідає умові, визначеній у пункті 252.24 цієї статті*	0,96
Видобування запасів природного газу, що відповідає умові, визначеній у пункті 252.24 цієї статті, ділянки надр, затверджених державною експертизою на підставі звітів з геологічного вивчення, яке виконане платником рентної плати за рахунок власних коштів	0,88
Видобування запасів природного газу з покладів на ділянках надр (родовищах) в межах континентального шельфу та/або виключно	0,77

(морської) економічної зони України, що відповідає умові, визначеній у пункті 252.24 цієї статті, ділянки надр, затверджених державною експертизою на підставі звітів з геологічного вивчення, яке виконане платником рентної плати за рахунок власних коштів	
Видобування запасів природного газу, що не відповідає умові, визначеній у пункті 252.24 цієї статті, ділянки надр, затверджених державною експертизою на підставі звітів з геологічного вивчення, яке виконане платником рентної плати за рахунок власних коштів	0,97
Видобування підземним шахтним способом з глибини понад 300 метрів руди заліза для збагачення із вмістом магнетитового заліза менше 35 відсотків	0,25
Видобування руд заліза	0,90

Згідно з п. 252.7 ПКУ показником Вкк є більша з двох величин:

- фактична ціна реалізації відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) (п.п. 252.8 – 252.10 ПКУ)

або

- розрахункова вартість відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини), крім вуглеводневої сировини (п.п. 252.11, 252.12 ПКУ).

Як передбачено п. 252.8 ПКУ, сума доходу, отриманого (нарахованого) від реалізації відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) за податковий (звітний) період, зменшується на суму витрат платника, пов'язаних з операціями:

- передпродажної підготовки, у т.ч. пакуванням, фасуванням (бутелюванням);

- з доставки (перевезення, транспортування) товарної продукції споживачам.

Водночас п. 252.11 ПКУ містить перелік витрат платника рентної плати за податковий (звітний) період, який застосовують під час обчислення вартості відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) за розрахунковою вартістю.

З-поміж іншого він передбачає, що до нього не включають, зокрема, витрати, пов'язані з пакуванням, у т.ч. фасуванням (бутелюванням). Себо маємо певний принцип відповідності: якщо витрати викреслюють із доходу, то такі самі витрати не потрібно враховувати й у розрахунковій вартості. І навпаки.

Також згідно з п. 252.11 ПКУ в разі обчислення вартості видобутої корисної копалини за розрахунковою вартістю до витрат платника рентної плати за податковий (звітний) період входять, зокрема, матеріальні витрати, за винятком матеріальних витрат, пов'язаних серед іншого з транспортуванням. Певно, витрати, про які йдеться, пов'язані з транспортуванням продукції споживачу. Адже саме на такі витрати зменшують інший можливий показник бази оподаткування, який використовують для порівняння, – відомості про фактичну ціну реалізації (п. 252.8 ПКУ).

Цілком можливо, що підприємство видобуває корисні копалини для власного споживання (наприклад, підземну воду), тобто не має показників ціни реалізації. За таких обставин ренту обчислюють лише за розрахунковою вартістю.

Якщо ж у звітному періоді не здійснювали реалізацію видобутої корисної копалини, а спрямовували її на склад, то рекомендується або обчислювати рентну плату за розрахунковою вартістю, або за фактичною ціною реалізації відповідного виду видобутої корисної копалини (за умови реалізації у звітному періоді корисних копалин, видобутих у попередніх періодах).

Практична робота №3

Розрахунок рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин

Мета заняття – оволодіти методикою визначення рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

Платниками рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, є юридичні та фізичні особи - суб'єкти господарювання, які використовують у межах території України ділянки надр для:

- зберігання природного газу, нафти, газоподібних та інших рідких нафтопродуктів;
- витримання виноматеріалів, виробництва і зберігання винопродукції;
- вирощування грибів, овочів, квітів та інших рослин;
- зберігання харчових продуктів, промислових та інших товарів, речовин і матеріалів;
- провадження інших видів господарської діяльності.

Не є платниками рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, військові частини, заклади, установи і організації Збройних Сил України та інші військові формування, утворені відповідно до закону, що фінансуються за рахунок коштів

державного бюджету.

Об'єктом оподаткування рентною платою за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, є обсяг підземного простору (ділянки) надр:

- для зберігання природного газу та газоподібних продуктів - активний об'єм зберігання газу в пористих чи тріщинуватих геологічних утвореннях (пластах-колекторах);

- для зберігання нафти та інших рідких нафтопродуктів - об'єм спеціально створених та існуючих гірничих виробок (відпрацьованих і пристосованих), а також природних порожнин (печер);

- для витримування виноматеріалів, виробництва і зберігання винопродукції, вирощування грибів, овочів, квітів та інших рослин, зберігання харчових продуктів, промислових та інших товарів, речовин і матеріалів, провадження інших видів господарської діяльності - площа підземного простору, що надана у користування в спеціально створених та існуючих гірничих виробках (відпрацьованих і пристосованих), а також природних порожнинах (печерах).

Рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, не справляється:

- за використання транспортних тунелів та інших підземних комунікацій, колекторно-дренажних систем та об'єктів міського комунального господарства;

- за використання підземних споруд на глибині не більш як 20 метрів, збудованих відкритим способом без засипання або з подальшим ґрунтовим засипанням.

Ставки рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, встановлюються залежно від корисних властивостей надр і ступеня екологічної безпеки під час їх використання у таких розмірах:

Характер користування надрами	Вид користування надрами	Одиниця виміру	Ставка рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, за одиницю обсягу користування надрами, гривень на рік
Використання підземного простору надр - пористих чи	зберігання природного газу та	тис. куб. метрів	0,56

тріщинуватих геологічних утворень (пластів-колекторів)	газоподібних продуктів	активного об'єму	
Використання підземного простору - спеціально створених та існуючих гірничих виробок (відпрацьованих і пристосованих), а також природних порожнин (печер)	зберігання нафти та інших рідких нафтопродуктів	куб. метрів	0,56
	витримування виноматеріалів, виробництво і зберігання винопродукції	кв. метрів	1,59
	виращування грибів, овочів, квітів та інших рослин	- " -	0,90
	зберігання харчових продуктів, промислових та інших товарів, речовин і матеріалів	- " -	0,69
	провадження іншої господарської діяльності	- " -	2,23

Практична робота №4

Розрахунок рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів

Мета заняття – овоїти методику визначення рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів.

Платниками рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є лісокористувачі – юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження з України або виконують агентські (представницькі) функції стосовно таких нерезидентів або їх засновників, фізичні особи (крім фізичних осіб, які мають право безоплатно без видачі спеціального дозволу використовувати лісові ресурси відповідно до лісового законодавства), а також фізичні особи – підприємці, які здійснюють спеціальне використання лісових ресурсів на підставі спеціального дозволу (лісорубного квитка або лісового квитка) або відповідно до умов договору довгострокового тимчасового користування лісами.

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання лісових ресурсів є:

- деревина, заготовлена в порядку рубок головного користування;
- деревина, заготовлена під час проведення заходів:

а) щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей (у деревостанах віком понад 40 років – рубки догляду за лісом, вибіркові санітарні рубки, вибіркові лісовідновні рубки, рубки, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні рубки і рубки переформування; незалежно від віку деревостанів – суцільні санітарні та суцільні лісовідновні рубки);

б) з розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо;

- другорядні лісові матеріали (заготівля живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків та інших другорядних лісових матеріалів, передбачених нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства);

- побічні лісові користування (заготівля сіна, випасання худоби, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету та інших побічних лісових користувань, передбачених нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства);

- використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт.

Ставки рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів встановлюються у таких розмірах:

- за заготівлю деревини основних лісових порід:

Найменування лісової породи	Ставка за 1 щільний куб. метр деревини, гривень			
	ділової (без кори)			дров'яної (з корою)
	великої	середньої	дрібної	
<i>Перший пояс лісів</i>				
Сосна	304,60	196,20	75,66	8,24
Модрина	135,57	117,19	44,57	10,29
Ялина, ялиця	280,28	239,80	91,78	10,37
Дуб (крім дуба коркового)	800,39	382,48	128,56	13,47
Ясен, клен (крім явора)	300,12	255,05	128,56	13,47
Бук	575,33	368,60	123,39	11,43
Береза, вільха чорна, граб звичайний, в'яз, липа	43,54	38,91	29,53	10,29

Осіка, вільха сіра, тополя	26,48	21,77	17,20	7,27
<i>Другий пояс лісів</i>				
Сосна	256,03	165,74	64,26	7,27
Модрина	117,19	99,09	38,32	9,37
Ялина, ялиця	236,80	202,15	78,49	8,86
Дуб (крім дуба коркового)	675,97	326,62	107,76	10,29
Ясен, клен (крім явора)	253,46	217,71	107,76	10,29
Бук	488,34	312,61	104,73	9,37
Береза, вільха чорна, граб звичайний, в'яз, липа	37,34	31,14	24,87	8,24
Осіка, вільха сіра, тополя	21,77	20,22	15,56	6,21

- за заготівлю деревини неосновних лісових порід:

Найменування лісової породи	Ставка за 1 щільний куб. метр деревини, гривень			
	ділової (без кори)			дров'яної (з корою)
	великої	середньої	дрібної	
<i>Перший пояс лісів</i>				
Самшит	1401,06	1197,37	598,16	13,47
Бархат, горіх	872,42	746,43	373,25	13,47
Груша, кизил, явір	699,80	598,72	299,59	13,47
Абрикос, вишня, ялівець, обліпиха, слива (крім терну), черешня, шовковиця, яблуня	522,52	446,31	222,93	13,47
Каштан, дуб корковий	436,93	373,25	186,59	13,47
Барбарис, гледичія, кипарис, шипшина	348,33	298,59	149,27	13,47

Акація, бруслина, бирючина, глід, граб східний, тамарикс, калина, крушина, ліщина, горобина, бузок, скупія, свидина, терен, черемха	261,25	223,93	112,00	13,47
Верба, чагарники (крім зазначених в інших позиціях)	87,07	74,67	37,34	7,27
<i>Другий пояс лісів</i>				
Самшит	1186,52	1013,87	508,00	10,29
Бархат, горіх	743,27	634,51	317,26	10,29
Груша, кизил, явір	593,98	506,96	254,01	10,29
Абрикос, вишня, ялівець, обліпіха, слива (крім терну), черешня, шовковиця, яблуня	444,76	381,00	190,68	10,29
Каштан, дуб корковий	371,62	318,80	158,62	10,29
Барбарис, гледичія, кипарис, шипшина	297,09	253,46	126,44	10,29
Акація, бруслина, бирючина, глід, граб східний, тамарикс, калина, крушина, ліщина, горобина, бузок, скупія, свидина, терен, черемха	222,37	189,75	95,38	10,29

Верба, чагарники (крім зазначених в інших позиціях)	74,67	63,68	32,17	6,21
--	-------	-------	-------	------

Ставки рентної плати, встановлені підпунктами 256.3.1 і 256.3.2 пункту 256.3 цієї статті, застосовуються при заготівлі деревини в порядку рубок головного користування та під час проведення заходів щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей (у деревостанах віком понад 40 років – рубки догляду за лісом, вибіркові санітарні рубки, вибіркові лісовідновні рубки, рубки, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні рубки і рубки переформування; незалежно від віку деревостанів – суцільні санітарні та суцільні лісовідновні рубки) та заходів з розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо.

Ставки рентної плати за заготівлю деревини застосовуються з урахуванням розподілу лісів за поясами.

Розподіл лісів за поясами:

- до першого поясу належать усі ліси, за винятком лісів Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей і лісів гірської зони Львівської області;

- до другого поясу належать ліси Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей і ліси гірської зони Львівської області.

До великої деревини всіх лісових порід належать відрізки стовбура (у верхньому перетині без кори) діаметром від 25 сантиметрів і більше, до середньої – діаметром від 13 до 24 сантиметрів, до дрібної - діаметром від 3 до 12 сантиметрів.

До дров'яної деревини належать сортименти, які можна використовувати для технологічних потреб, а також не придатні для промислової переробки (дрова паливні).

На дров'яну деревину, використану для технологічних потреб, донараховується рентна плата за результатами фактичної заготівлі у розмірі 70 відсотків установлених підпунктами 256.3.1 і 256.3.2 пункту 256.3 цієї статті ставок рентної плати за ділову дрібну деревину відповідної лісової породи.

Ставки рентної плати за ділову і дров'яну деревину липи встановлені підпунктами 256.3.1 і 256.3.2 пункту 256.3 цієї статті без урахування кори, а за дров'яну деревину решти лісових порід – з корою.

За ліквід з крони встановлюється рентна плата у розмірі 40 відсотків, а за порубкові залишки, що підлягають використанню, – 20 відсотків ставок рентної плати за дров'яну деревину відповідної лісової породи.

На деревину, заготовлену під час вибіркового рубок головного користування ставки рентної плати знижуються на 20 відсотків, а заходів щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей (у деревостанах віком понад 40 років – рубки догляду за лісом, вибіркові санітарні рубки, вибіркові лісовідновні рубки, рубки, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні рубки і рубки переформування) – на 50 відсотків. Знижки у відсотках обчислюються за кожною ставкою рентної плати окремо.

За заготівлю другорядних лісових матеріалів, здійснення побічних лісових користувань та використання корисних властивостей лісів ставки рентної плати встановлюються Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами.

Порядок нарахування податкових зобов'язань з рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів

Сума рентної плати обчислюється суб'єктами лісових відносин, які видають спеціальні дозволи, і зазначається у таких дозволах.

Сума рентної плати, зазначена в лісорубному та в лісовому квитках, підлягає перерахунку суб'єктом лісових відносин, який видає спеціальні дозволи, у разі коли:

- загальна кількість фактично заготовленої деревини під час її відпуску з обліком за площею перевищує зазначену в лісорубному квитку та кількість більше ніж на 10 відсотків;

- фактичний обсяг використання лісових ресурсів перевищує зазначений у лісовому квитку на весь обсяг такого перевищення.

Підставою для перерахунку є спеціальні дозволи та акти огляду місць використання лісових ресурсів.

Суб'єктом лісових відносин, який видає спеціальні дозволи, перерахунок рентної плати за заготівлю деревини і заготівлю другорядних лісових матеріалів, побічні лісові користування та використання корисних властивостей лісів здійснюється також у разі:

а) виправлення технічних помилок, які можуть бути допущені під час проведення матеріальної і грошової оцінки лісосік, другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та використання корисних властивостей лісів, відпущених за лісорубними квитками або лісовими квитками, неправильного застосування сортиментних таблиць, поясів, розрядів та ставок рентної плати, а також виправлення арифметичних помилок, допущених під час підрахунків;

б) анулювання лісорубного та/або лісового квитка у зв'язку з вилученням земель для інших потреб. В інших випадках анулювання або видачі дубліката лісорубного квитка та/або лісового квитка перерахунок рентної плати не здійснюється і вся нарахована за такими квитками сума рентної плати повністю сплачується до відповідних бюджетів;

в) надання лісокористувачеві відстрочки:

- на заготівлю деревини – сума рентної плати за заготівлю залишеної на пні деревини збільшується на 1,5 відсотка незалежно від строку, на який надано відстрочку;

- на вивезення деревини – сума рентної плати за невивезену вчасно деревину збільшується на 1,5 відсотка за кожний місяць відстрочки;

г) додаткового продовження строку вивезення, але не більш як на три місяці. При цьому лісокористувачем сума рентної плати за обсяг невивезеної вчасно деревини збільшується на 5 відсотків за кожний місяць відстрочки.

Незалежно від способу обліку деревини, що відпускається на пні (за площею, пеньками, приблизною кількістю), лісокористувачі, які допустили неповну заготівлю деревини, що дозволена для вирубки за виписаними лісорубними квитками, або взагалі її не проводили, рентну плату обчислюють і сплачують повністю за всю дозволена для заготівлі кількість деревини, що зазначена в дозволі.

Лісокористувачі, у яких за результатами діяльності здійснюється перерахунок рентної плати, відображають донараховані суми рентної плати в податковій декларації.

Лісокористувачі щокварталу складають податкову декларацію з рентної плати наростаючим підсумком з початку року, за винятком:

а) лісокористувачів, якими до отримання лісорубних та лісових квитків рентна плата вноситься в каси суб'єктів лісових відносин, які їх видають:

- фізичних осіб, а також фізичних осіб – підприємців, яким видано лісорубні та лісові квитки;

- лісокористувачів (крім фізичних осіб, а також фізичних осіб – підприємців, яким видано лісові квитки), у яких сума рентної плати в лісорубному чи лісовому квитках не перевищує 25 відсотків однієї мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня року, в якому сплачується рентна плата;

б) лісокористувачів з іншої області, які сплачують рентну плату повністю до видачі їм спеціального дозволу за місцезнаходженням лісової ділянки, на якій здійснюється заготівля деревини.

Про надходження суми рентної плати в касу суб'єкта лісових відносин, що видає спеціальні дозволи, у спеціально заведеній книзі робиться запис і лісокористувачеві видається квитанція. Одночасно в лісорубних та лісових квитках робиться позначка про сплату рентної плати в касу (зазначаються номер і дата квитанції про сплату).

При отриманні дозволу в поточному році (або донарахуванні суми рентної плати) після чергового строку сплати рентної плати лісокористувачі сплачують усі суми рентної плати за строками, що минули.

Практична робота №5

Розмір та правила плати за землю

Мета заняття – овоїти методику визначення розміру та правил плати за землю.

Власники земельних ділянок щороку повинні платити в державу земельний податок.

Плата за землю – це податок, різновидом якого є земельний податок та орендна плата за землю. У свою чергу, плата за землю входить до складу податку на майно, який належить до місцевих податків (ст. 10 [Податкового кодексу](#)).

Плата за землю – це місцевий податок, ставки й пільги по якому визначає місцева рада.

Аби бюджет сільських, селищних, міських територіальних громад, а також бюджети районів у містах (у разі наявності таких) наповнювався за рахунок плати за землю, орган місцевого самоврядування приймає рішення, у якому визначає:

- ставки;
- платників – землекористувачів;
- власне об'єкт оподаткування;
- пільги з плати за землю тощо. Однак є й обов'язкові звільнення від сплати на підставі ст. 282 ПКУ, де чимало бюджетних установ.

Земельний податок повинні сплачувати:

- власники земельних ділянок, земельних часток (паїв);
- землекористувачі.

Оподатковується така власність:

- земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні;
- земельні частки (паї), які перебувають у власності.

Нарахування земельного податку власникам здійснюють податкові органи за місцем розташування земельної ділянки.

Встановлювати ставки земельного податку мають право сільські, селищні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад.

Ставки встановлюються виключно в межах визначених ПКУ ставок та затверджуються відповідними місцевими рішеннями щороку до 15 липня.

Податок на землю державної і комунальної власності сплачують бюджетні установи, держоргани чи ОМС, які є власниками земель.

Та не всі бюджетні установи чи органи зобов'язані сплачувати земельний податок. Так, на підставі ст. 282 ПКУ звільняються від сплати земельного податку:

- бази олімпійської та параолімпійської підготовки, перелік яких затверджується урядом;

- дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади;
- заклади культури;
- заклади фізичної культури та спорту;
- заклади соцзахисту;
- заклади охорони здоров'я;
- заклади освіти;
- заклади науки;
- дитячі санаторно-курортні заклади;
- заклади оздоровлення і відпочинку.

Однак земельний податок зобов'язані сплачувати національні й державні дендрологічні парки.

Зверніть увагу, що звільнення на заклади охорони здоров'я, освіти, фізичної культури та спорту, дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади та спорту поширюється лише за умови, якщо вони повністю утримуються за рахунок державного/місцевого бюджету (пп. 282.1.4 ПКУ).

Щодо дитячих санаторно-курортних закладів і закладів оздоровлення та відпочинку, то вони мають бути на балансі підприємств, установ, які знаходяться у Реєстрі неприбуткових (пп. 282.1.5 ПКУ). Баланс бюджетної установи якраз таким і є.

Також серед тих, хто звільнений від сплати земельного податку, – ДЮСШ, центри з розвитку фізкультури і спорту осіб з інвалідністю, центри фізичного здоров'я населення, школи вищої спортивної майстерності, центри олімпійської підготовки, чії спортивні споруди розміщені на земельних ділянках. Умова – теж їхня приналежність до товариств, які включені до Реєстру неприбуткових (пп. 282.1.6 ПКУ).

Плата за землю в Україні є обов'язковим платежем за користування земельними ділянками. Встановлена нормативна грошова оцінка (НГО) такої ділянки і є базою оподаткування. Також цю базу збільшують на коефіцієнт індексації, про який щороку повідомляє ДПС. У разі невстановлення такої оцінки, базою для оподаткування є площа земельної ділянки (таблиця 1).

База розрахунку плати за землю		
Земельний податок за рік		Орендна плата за землю
якщо НГО проведена	якщо НГО не проведена	
<i>площа × проіндексована НГО одиниці площі</i>	<i>площа × проіндексована НГО одиниці площі земельної ділянки по</i>	<i>визначається договором оренди</i>

земельної ділянки × ставка податку (%)	області*× ставка податку (%)	
* НГО одиниці площі ріллі по області – див. Інформацію щодо нормативної грошової оцінки одиниці площі ріллі в розрізі областей від Держслужби України з питань геодезії картографії та кадастру		

Щодо індексації, то коефіцієнт індексації НГО для с/г ділянок за 2023 рік рівний 1, як і минулого року (індексація 100% – див. повідомлення [ДПС](#)). Коефіцієнти індексації за минулі роки можна знайти [на сайті Держслужби з питань геодезії, картографії та кадастру](#) або далі є таблиця. У разі зміни бази оподаткування, наприклад з причини збільшення коефіцієнта індексації НГО протягом року, необхідно подати декларацію впродовж 20 к. днів (п. 286.4 ПКУ).

У разі якщо установа має звільнення та надає землю в оренду, наприклад, частину будівлі, то земельний податок обчислюється пропорційно площі, яку передано в оренду.

Однак земельний податок з 2023 нараховується не на всі земельні ділянки. У ст. 283 ПКУ визначено перелік виду земель, на які нараховувати земподаток не можна. Мова йде про сільськогосподарські угіддя, які:

- законсервовані;
- знаходяться в зоні радіоактивного чи хімічного забруднення;
- використовують для випробування нових сортів культур.

Також плата за землю не буде нараховуватись на земельні ділянки, які відведені для автомобільних доріг загального користування, кладовищ тощо.

Ще одне звільнення – земельні ділянки на тимчасово окупованій території та/або території населених пунктів, які розташовані на лінії зіткнення (п. 38.7 підрозд. 10 розд. Перехідних положень ПКУ).

Також звільнені від плати за землю земельні ділянки на період з березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, у якому буде скасовано воєнний стан, не підлягає нарахуванню та сплаті плата за землю (земельний податок й орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) – якщо такі земельні ділянки розташовані на територіях, де ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих збройними формуваннями РФ (п. 69.14 підрозд. 10 Перехідних положень ПКУ). Перелік таких територій визначає Кабінет Міністрів України, хоча в дійсності це [наказ Мінреінтеграції від 22.12.2022 р. № 309](#)).

Ставки земельного податку диференційовані залежно від місця розташування ділянки, проведеної нормативної грошової оцінки тощо. Нижче наведено максимальні ставки за ПКУ. ОМС можуть ставки

земельного податку затверджувати як на рівні максимальних, так і нижче (п. 274.1 ПКУ, п. 274.2 ПКУ, п. 277.1 ПКУ).

Максимальний розмір земельного податку (у відсотках нормативно грошової оцінки)			
Вид земель	Місцезнаходження земельної ділянки відносно населеного пункту	Розмір земельного податку (%) для земель, нормативну грошову оцінку яких:	
		проведено	не проведено
Земельні ділянки у постійному користуванні суб'єктів господарювання (крім державної й комунальної власності)	у межах	≤ 12	–
	поза межами		≤ 5*
Земельні ділянки інших користувачів	у межах	≤ 3	–
	поза межами		≤ 5*
Землі загального користування	у межах	≤ 1	–
	поза межами		–
Сільськогосподарські угіддя	у межах	0,3-1	–
	поза межами		0,3-5*
Для лісових земель	у межах	≤ 0,1	–
	поза межами		≤ 0,1*
* % НГО одиниці площі ріллі по області			

Водночас плата за землю, надана гірничодобувним підприємствам з метою видобування ними корисних копалин й розробки родовищ таких копалин, становить четверту частину земельного податку (тобто 25%), якщо ці земельні ділянки раніше надавали для залізниць у межах смуг відведення.

Отже на розрахунок суми податку насамперед, впливають:

- оціночна вартість земельної ділянки (з урахуванням коефіцієнта індексації);
- площа земельної ділянки, якщо не була проведена оцінка нерухомості.

Отож, щоб розрахувати суму земельного податку, варто скористатися спеціальною формулою:

- для тих, у кого була проведена оціночна вартість землі.

$$\text{МПЗ} = \text{НГОд} * \text{К} * \text{М} / 12;$$

- для тих, у кого не проведена оцінка.

$$\text{МПЗ} = \text{НГО} * \text{S} * \text{К} * \text{М} / 12,$$

де МПЗ - мінімальне податкове зобов'язання.

НГОд - нормативна грошова оцінка відповідної земельної ділянки з урахуванням коефіцієнта індексації.

К - коефіцієнт, який становить 0,05.

М - кількість календарних місяців, протягом яких земельна ділянка перебуває у власності, оренді або на інших умовах.

НГО - нормативна грошова оцінка 1 га ріллі по АРК або по області з урахуванням коефіцієнта індексації.

S - площа земельної ділянки (га).

Головними умовами для орендної плати за землю є:

- земельна ділянка державної чи комунальної власності;
- укладений договір оренди.

Відтак, орендну плату за землі державної і комунальної власності сплачують орендарі цих земель.

Розмір орендної плати за ПК прив'язаний до розміру земельного податку. Так, орендна плата за землю не може бути меншою за розмір земельного податку за такий вид ділянки. Однак є і верхня межа її максимального розміру – 12% НГО земельної ділянки.

Але якщо орендаря обирають за конкурсом, розмір орендної плати може перевищувати 12% НГО землі, щодо якої проводиться конкурс.

Орендна плата за землю 2023 для окремих земель не може перевищувати розміру земельного податку. Мова йде про пасовища у населених пунктах, які мають статус гірських.

А от для баз дефлімпійської, параолімпійської, олімпійської підготовки за переліком, що затверджує КМУ, заборонено, щоб розмір орендної плати перевищував 0,1% НГО земель.

4. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завданням і ціллю індивідуальної праці студентів під час вивчення дисципліни "Менеджмент та економіка природокористування" є:

- ознайомлення та осмислення матеріалу, представленого на лекціях;
- самостійне вивчення конкретних аспектів з теоретичних питань, що виникають у рамках дисципліни;
- надання можливості для виконання індивідуальних завдань, які відповідають професійному рівню засвоєння знань та виходять за межі стандартних завдань;

- забезпечення постійного зворотного зв'язку між викладачами та студентами під час самостійної роботи над предметом.

Суть самостійної роботи полягає у глибокому розкритті змісту всіх тем, що входять до навчального плану дисципліни. Виконання індивідуальних завдань включає ознайомлення з додатковою навчальною літературою, нормативними актами, науковими дослідженнями та регулярними діловими публікаціями.

Розподіл годин самостійної роботи для студентів денної форми навчання:

10 год. – підготовка до аудиторних занять;

10 год. – підготовка до контрольних заходів;

40 год. – опрацювання окремих тем програми або їх частин, які не викладаються на лекціях.

Розподіл годин самостійної роботи для студентів заочної форми навчання:

10 год. – підготовка до аудиторних занять;

10 год. – підготовка до контрольних заходів;

60 год. – опрацювання окремих тем програми або їх частин, які не викладаються на лекціях.

Питання для самостійного вивчення дисципліни

1. Еколого-економічний аналіз, головні завдання, принципи та методи.

2. Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення охорони атмосферного повітря.

3. Необхідність екологізації виробництва за сучасних умов.

4. Форми заохочення і стимулювання природоохоронної діяльності.

5. Еколого-економічні проблеми Рівненської області.

6. Еколого-економічні проблеми Донбасу.

7. Еколого-економічні проблеми Карпатського регіону.

8. Еколого-економічні проблеми Поліського регіону.

9. Еколого-економічний моніторинг.

10. Економічний механізм розвитку й охорони рекреаційних ресурсів в Україні.

11. Економічний механізм охорони рибних ресурсів в Україні.

12. Економічний механізм охорони рослинних ресурсів в Україні.

13. Економічний механізм охорони лісових ресурсів в Україні.

14. Роль економічних механізмів Кіотського протоколу у вирішенні проблем зміни клімату.

15. Концепція сталого розвитку.

16. Закономірності взаємодії суспільства і природи.

17. Міжнародна практика оцінювання природних ресурсів.

18. Стратегічні пріоритети сталого розвитку України в екологічній сфері.

19. Споживацька сутність сучасної економіки і проблеми екології.

20. Сучасні проблеми фінансування природоохоронних заходів в Україні.

21. Інвестиційна політика щодо охорони довкілля.

22. Безвідходні технології – головний шлях охорони довкілля від техногенного впливу.

23. Шляхи “екологічного” вирішення паливно-енергетичної проблеми в Україні.

24. Оцінка можливості подальшого розвитку атомної енергетики в Україні з позицій раціонального природокористування.

25. Еколого-економічні проблеми зони аварії Чорнобильської АЕС.

26. Еколого-економічні проблеми, пов’язані з функціонуванням гірничодобувної промисловості України.

27. Еколого-економічні проблеми, пов’язані з функціонуванням металургійного комплексу України.

28. Еколого-економічні проблеми, пов’язані з функціонуванням хімічних підприємств.

29. Еколого-економічні проблеми, пов’язані з функціонуванням теплових електростанцій.

30. Еколого-економічні проблеми, пов’язані з функціонуванням агропромислового комплексу України.

31. Екологізація підприємництва за сучасних умов.

32. Економічні інструменти впливу на ринкову кон’юнктуру у галузі використання природних ресурсів та розвитку екологічної інфраструктури.

33. Економічні збитки від забруднення навколишнього середовища.

34. Екологічний бюджет і природоохоронні фонди.

35. Інформаційне забезпечення управління природокористуванням і охороною природи.

5. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Борейко В. І. Економіка довкілля та природокористування : навч. посібник. Рівне : НУВГП, 2011. 255 с.

2. Довідник з питань економіки та фінансування природокористування природокористування і природоохоронної діяльності. Під ред. Шевчука В, Пилипчук М., Карпенко Н. та ін. К. : Геопринт, 2000. 411 с.

3. Коржнев М. М. Економіка природокористування. К. : Вид. КНУ. 2005. 99 с.

4. Макарова Н. С. Економіка природокористування : навч. посібник / Н. С. Макарова, Л. Д. Гармідер, Л. В. Михальчук К. : Центр учбової літератури, 2007. 322 с.

5. Балацкий О. Ф., Вакулук В. М., Власенко В. М. Екологія і економіка. К., 2009. 283 с.

6. Економіка природокористування : підручник / Хвесик М. А., Рогач С. М., Кулаєць М. М., Ільків Л. А., Авраменко Т. П.. За ред. д-ра. екон. наук, проф., академіка НААН України Хвесика М. А. К. : Аграр Медіа Груп, 2013. 334с.

Допоміжна

7. Водний кодекс України. м. Київ, 6 червня 1995 року N 213/95-ВР.

8. ДСТУ ІСО 14001-97 Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування. К. : Держстандарт, 1998.

9. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища». Київ, 1991.

10. Закон України “Про охорону атмосферного повітря”. м. Київ, 16 жовтня 1992 року N 2707-ХІІ.

11. Закон України ”Про природно-заповідний фонд”. м. Київ, 16 червня 1992 року N 2456-ХІІ.

12. Закон України ”Про рослинний світ” м. Київ, 9 квітня 1999 року N 591-ХІV.

13. Закон України ”Про відходи” м. Київ, 5 березня 1998 року N 187/98-ВР.

14. Земельний кодекс України. м. Київ, 18 грудня 1992 року N 561-ХІІ.

ДОДАТКИ

Таблиця 1

Ставки рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів з поверхневих водних об’єктів

Басейни річок, включаючи притоки всіх порядків	Ставка рентної плати, грн./100 м ³
Дніпра	75,53
Дону	129,90
Південного Бугу	89,87
Дністра	39,90
Вісли та Західного Бугу	39,90
Дунаю	29,96
Річок Криму	133,19
Річок Приазов'я	159,91

Таблиця 2

Ставки рентної плати за спеціальне використання підземних вод

Регіон	Ставка рентної плати, грн./100 м ³
Вінницька	106,46
Волинська	109,97
Дніпропетровська	93,29
Донецька	126,59
Житомирська	106,46
Закарпатська	69,95
Запорізька	106,46
Івано-Франківська	166,51
Київська	91,31
Кіровоградська	123,18
Львівська	96,63
Луганська	139,84
Миколаївська	139,84
Одеська	116,56
Полтавська	80,26
Рівненська:	99,80
Сумська	91,41
Тернопільська	129,90
Харківська	99,86
Херсонська	99,86
Хмельницька	126,59
Черкаська	72,02
Чернівецька	116,56
Чернігівська	99,86
м. Київ	99,50